

Navest ću još jedan zanimljiv dokument iz spomenutog fonda. Radi se o molbi iseljenika iz Antofagaste, Dalmatinca Ivana Karstulovića ministru vanjskih poslova Rusije u Petrogradu od 1. srpnja 1900. g. On javlja da u Antofagasti postoji naselje Dalmatinaca koje broji 200 iseljenika. U njihovim su rukama trgovine ovoga grada i u Boliviji. Oni su još 1894. organizirali društvo s imenom "Slavensko pripomoćno društvo" te su sagradili za njega posebnu kuću sa dvoranom. I nastavlja "... Ova naseobina, bilo jer ljubi i štuje Rusiju, bilo jer mrzi i prezire Austriju, želi svakako pridonijeti toj slavnoj državi, zato obraća se preko mene Vašoj Preuzvišenosti, a da biste se udostojili javiti nam bi li Njegovo Veličanstvo premilostivi car primio nas za svoje podanike te bi li nam pak dao konzula na ruke kojega bismo mi poklonili svoju vjernost.

Kada bi ova naseobina takvu sreću imala, tada bi se svi ostali Slaveni koji se nalaze u Čileu i u susjednoj Boliviji i Peruu, broj kojih doseže na tisuće, obratili Vašoj Preuzvišenosti za istu svrhu, jer svi jednako čute, svi jednako teže za Rusijom.

Ovaj je jedini način, početak i sredstvo da bi se – da ne bude kasno – spasila Dalmacija, te sav slavenski narod, koji želi osloboditi se od austrougarske vlade, koja ga tlači, robi i zlostavlja na svaki način, moralno i materijalno te da bude pod zaštitom i pokroviteljstvom premilostivog cara ruskoga kojega neka Bog poživi.

Da ne dosadim Vašoj Preuzvišenosti, neću pripočeti govore izrečene u ovu svrhu pri jednoj skupštini, već ću samo nadodati da će se to dati na javnost preko poglavitih slavenskih i francuskih novina. A pak kroz malo vremena izlazit će jedan list pod mojom upravom i vlastitosti na temelju i programu 'Pensée Slave', koji izlazi u Trstu ..."⁹ Kaže na kraju da očekuje brz odgovor preko francuskog konzula. Međutim, drugi materijali o tom pismu nisu pronađeni.

Spomenuo sam samo neke dokumente ili točnije izvratke iz dokumenata koji su me u ovom slučaju interesirali. Ali već spominjanje ovih materijala dopušta zaključak da se situacija u pogledu korištenja sovjetskih arhiva znatno izmijenila, da su se šire otvorila vrata čak ovakvog arhiva koji se nekoć smatrao vrlo "osjetljivim" i gotovo nedostupnim osobito za strane istraživače.

Moj susret ovog puta s nekim sovjetskim arhivima makar i letimično uvjerio me da se za istraživače hrvatsko-ruskih i sovjetskih historijskih veza otvaraju široke mogućnosti za rad u sovjetskim arhivima koji su još nedavno za strane istraživače bili terra incognita...

Ivan Očak

SAVJETOVANJE "JEDINSTVENA I/ILI NEJEDINSTVENA ISTRA", Koper, 1991.

U organizaciji Zgodovinskog društva za južno Primorsko održan je dne 11. prosinca 1991. god. u Kopru znanstveni skup na temu: "Jedinstvena i/ili nejedinstvena Istra". Povjesničari su organizirali ovaj simpozij potaknuti aktualizacijom problema o Istri, zbog novonastale državne granice između Hrvatske i Slovenije – dviju mladih država na rijeci Dragonji, a sa željom da se dade odgovor na pitanja o Istri i njenoj povijesti te da se upozori na njene specifičnosti i različitosti sa znanstveno-stručne strane.

Na ovaj znanstveni skup pozvani su povjesničari Darko Darovec i Salvator Žitko iz Kopra, Daniela Juričić-Čargo iz Ljubljane, dr. Petar Strčić iz Zagreba, te dr. Ugo Cova i dr. Pierpaolo

---

⁹ Isto, g. 1900, d. 491.

Dorsi iz Trsta. Međutim, aktualna politička situacija u Sloveniji i Hrvatskoj znatno je utjecala na pripreme i odvijanje skupa – dr. Cova i dr. Dorsi iz Državnog arhiva u Trstu, na savjetovanju nisu mogli osobno sudjelovati, jer im je središnja rimska uprava talijanskih državnih arhiva – doslovce – u zadnji tren (telefonski) zabranila sudjelovanje, navodno zbog rata u "Jugoslaviji"; ipak, korektna talijanska kolega sudjelovale su tako da su u zadnji tren poslali svoje referate. Tako je Ugo Cova priredio priopćenje pod nazivom "Tršćanski arhivski upravni fondovi i upravna razdio-ba Istre u austrijsko vrijeme", a P. Dorsi referat pod nazivom "Upravna razdioha i načelo predstavnštva u Istri za Ilirskih provincija".

Daroko Darovec se u svom referatu pod nazivom "Oris upravnega razvoja Istre od antike do konca Beneške republike" dotakao svih značajnijih trenutaka toga dugog povijesnog razdoblja te u kratkim crtama predstavio upravno-administrativnu podjelu Istre u vrijeme vladavine Rimljana, Bizantinaca, akvilejskih patrijarha i Mlečana. Veći dio izlaganja posvetio je granicama, i to od vremena kad je rijeka Raša bila međa između Rimskoga Carstva i njegovih provincija na istoku, pa do podjele pokrajine između Venecije i Austrije, u razdoblju od XV. st. dalje. Slušatelj je upoznao sa žiteljima Istre: Histrima, Romanima i Slavenima. Najveći je dio izlaganja posvetio Mletačkoj Republici i njenome administrativnom aparatu, razvoju gradova i njihovih samouprava, te kasnijoj podređenosti Veneciji. Na kraju se osvrnuo i na crkvenu organizaciju koja je u Istri bila toliko raznolika kao i upravna, a Istra sama pod jurisdikcijom više biskupija (porečke, tršćanske, novigradske, puljske i pićanske) koje su imale svoje župe i u austrijskom i u mletačkom dijelu poluotoka.

Na isti je problem upozorila i Danile Juričić-Čargo u svom izlaganju: "Upravni razvoj Pazinske grofovije od konca XIV. do konca XVIII. stoljeća". I u ovom je referatu bilo govora o granicama, tzv. "kunfinima", koje su se tijekom stoljeća mijenjale, a na kojima je bilo mnogo sukoba, te je žiteljstvo zbog toga trpjelo. Glavni dio referata bio je posvećen upravnom aparatu zemaljskog kneza koji je Grofovijom upravljao pomoću pazinskog kapetana. Upravni sustav Grofovije dijelio se na tri skupine: vojno-političku, fiskalnu i sudsku. Seljačko je mnoštvo pak na drugoj strani sačuvalo svoju autonomiju unatoč uhodanom feudalnom sustavu koji je vladao u Grofoviji. Puk je birao svoje predstavnike: župana, podžupana i vijeće desetih, starijih seljaka koji su predstavljali upravni aparat na nivou komune, kao i sudsku vlast za manja krivična djela i za prekršaje.

Petar Strčić je u svom izlaganju "Politički i nacionalni problemi hrvatske Istre u XIX. i XX. stoljeću" obrazložio tri najvažnija povijesna momenta koja su u tom razdoblju sudbonosno utjecala na nacionalno-političke prilike. Tim momentima pridružuju se i vanjski utjecaji. Ukratko, ti su momenti talijanski iredentizam koji je Hrvate i Slovence smatrao manje vrijednima, a čiji je nosilac bio gospodarski snažan talijanaško-talijanski sloj, stalno popunjavan odnarođenim Hrvatima i Slovencima. Drugi moment je hrvatski narodni preporod koji u početku predvodi svećenička inteligencija, a kasnije postaje masovan pokret istarskih Hrvata. Treći je moment snažan odaziv istarskih Hrvata na ustanak 1941. godine, kad je jedino Komunistička partija Hrvatske shvatila bit povijesnog trenutka, pa je NOP 1943. god. inicirao donošenje odluke o prekidanju veza s Italijom i sjedinjenju Istre s maticom domovinom Hrvatskom.

Salvator Žitko je u svom izlaganju: "Politični in nacionalni oris slovenske Istre v XIX. i XX. stoletju" detaljno prikazao austrijski upravni sustav i njegovo djelovanje na nacionalna htijenja svih triju naroda na istarskom poluotoku. Austrijski se upravni sustav tijekom XIX. st. često i brzo mijenjao, te onemogućavao razvoj slovenskoga i hrvatskog narodnog preporoda do šezdesetih godina XIX. stoljeća. Tada je počeo tzv. ustavni život i time su bile danc mogućnosti Slovencima i Hrvatima za razvoj njihovih nacionalnih pokreta. Austrijski politički interes nalagao je taktiziranje i naslanjanje čas na jednu, čas na drugu stranu odnosno – jednom na talijanski, drugi put na slovenski i hrvatski narod.

Savjetovanje je pokazalo kako je velik interes publike iz Južne Primorske prema ovom aktualnom pitanju. Naime, nakon izlaganja, referenti su odgovarali na neobično velik broj pitanja te se razvila veoma duga i zanimljiva diskusija. Ona nam je razotkrila kako ova prirodno i zemljopisno jedinstvena pokrajina živi i kako je živjela kao mješavina naroda i kultura, ta kako se nacionalna ravnoteža rušila, a jedan je narod pokušavao nadvladati ostale, te kako je dolazilo do oštih sukoba. To je ujedno značilo i istarsku tragediju u cjelini. Zato se i na ovom skupu iskristalizirao zaključak – novo zacrtana državna granica između Slovenije i Hrvatske mora ostati samo crta na papiru, jer Istra i njeni narodi i dalje moraju među sobom tijesno i plodno surađivati.

Povijest se ponavlja – ustanovili su prisutni mnogobrojni povjesničari, arhivisti i drugi slušatelji, i sami stručnjaci, te predlagali još više sličnih savjetovanja poput ovoga, na kojemu je naglasak bio na političko-administrativnom razvoju istarske povijesti – hrvatske, slovenske, talijanske. Za bolje razumijevanje ovoga istarskog procesa i za dobivanje potpunije slike o Istri i njenoj specifičnosti potrebno bi bilo raspravljati i o drugim vidovima njena života – o kulturnim, ekonomskim, etnološkim, socijalnim i drugim aspektima iz života ove pokrajine u srcu Evrope.

I na kraju, još nekoliko riječi o organizatoru – o Povijesnom društvu za Južnu Primorsku, te o časopisu koji je to društvo počelo izdavati pod naslovom "Annales". Zgodovinsko društvo za Južno Primorsko relativno je mlada stručna organizacija, ustanovljena 1989. god. kao ogranak Zveze zgodovinskih društav za Slovenijo. Ustanovljeno je na poticaj mladih povjesničara i arhivista iz ovoga južnog dijela Slovenije, sa zadatkom da povezuje stručnjake i druge za povijesnu znanost i struku zainteresirane pojedince kao i ljubitelje povijesti u okviru slovenskih primorskih općina Kopar, Piran i Izola, te susjednih također južnoslovenskih općina Sežana, Postojna i Ilirska Bistrica. Svoje su djelovanje zasnovali na širokoj podlozi te su u dvije godine, otkako djeluju samostalno, organizirali mnogobrojna predavanja, te više znanstvenih i stručnih savjetovanja, stručne ekskurzije i izložbe. Njihov najveći dosadašnji pothvat svakako je prvi svezak znanstvene, spomenute revije "Annales koprškega primorja in bližnjih krajev", koja je zamišljena kao časopis u kojem svoje radove ne bi objavljivali samo povjesničari već i ostali znanstvenici različitih društvenih znanosti. No, ipak, zajednički bi nazivnik svima bio Istra i njene osobitosti. Referati, pročitani i prodiskutirani na prikazanome znanstvenom savjetovanju u Kopru, bit će također objavljeni u ovome novome časopisu.

Daniela Juričić-Čargo

ZNANSTVENA PRIOPĆENJA I. SUPEKA, P. STRČIĆA I LJ. BOBANA O BOŽIDARU MAGOVCU NA SKUPU U HAZU, 1992.

U organizaciji Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, održan je 3. ožujka 1992. znanstveni skup o BOŽIDARU MAGOVCU, jednoj od najvećih ličnosti hrvatske novije povijesti o kojoj je naša historiografija dosada malo pisala, uglavnom, jer nije raspolagala potrebnom arhivskom gradom. Predavanja su održali predsjednik Akademije IVAN SUPEK, upravitelj Arhiva HAZU dr. PETAR STRČIĆ i akademik LJUBO BOBAN.

Do ovoga prvog znanstvenog spomena na Božidaru Magovca došlo je zaslugom njegova sina Nadana Magovca koji je Arhivu HAZU predao, u ime obitelji, a na poticaj akademika Bobana, rukopisnu ostavštinu svojega oca, godinama brižno skrivanu i čuvanu pod represivnim organima Titove Jugoslavije. S obzirom na izuzetno značenje ostavštine, upravitelj Arhiva HAZU P. Strčić

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

IZDAVAČ: Društvo za hrvatsku povjesnicu

REDAKCIJSKI ODBOR
Mirjana GROSS, Zagreb
Ivan KAMPUŠ, Zagreb
Tomislav RAUKAR, Zagreb
Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK
Ivan KAMPUŠ

LEKTOR I KOREKTOR
Branko ERDELJAC

Adresa uredništva:
Savez povijesnih društava Hrvatske
Historijski zbornik
Zagreb, Filozofski fakultet, Ul. Đure Salaja 3

Narudžbe šaljite na adresu:
Filozofski fakultet, Odsjek za povijest, za Historijski zbornik
Zagreb, Ul. Đure Salaja 3

Cijena ovog broja iznosi 20 000 HRD

Izdavanje časopisa sufinancira
Ministarstvo za znanost Republike Hrvatske
Industrogradnja, Zagreb, Savska c. 66 – potpomogla tiskanje rasprave
o Božidaru Magovcu

Slog i prijelom na kompjutoru: DENONA, Pergošićeva 8 – Zagreb
Tisak: KRATIS, Vrapčanska 15 – Zagreb, svibanj 1993.